

”Gammpojkar” — kropp och maskulinitet i heterosexualitetens periferi

AV BO NILSSON

Henry Lundberg¹ är sextiosju år gammal och förutom en kortare ungdomsrelation, vilken avbröts på grund av flickvännens otrohet, har han levt som ungkarl i hela sitt liv. Vid mitt möte med Henry, som bor i en liten lägenhet någonstans i Västerboten, berättar han om sitt liv. Henrys mamma arbetade i hemmet medan pappan var gatstensläggare. Föräldrarna tillämpade, även om fadern ”mjuknade med tiden”, en sträng uppfostran. Efter avslutad sjuårig folkskola sökte sig Henry ut på arbetsmarknaden och främst är det olika kroppsarbeten som har präglat livscykeln. I berättandet återkommer han ofta till sitt yrkesliv som t.ex. springgrabb, målarlärling och reservdelsansvarig på en bil- och truckverkstad. I dessa erfarenheter finns också händelser som avsatt tydliga spår i livshistorien. Vid ett tillfälle, säger Henry, blev han på ett förödmjukande sätt degraderad och placerad på en mindre eftertraktad tjänst. Vad som aktualiserade händelsen var att arbetskamraterna fick reda på att Henry saknade lämplig utbildning för sin befattning och krävde därför hans omplacering.

Även om Henry helst berättar om sitt

yrkesliv, är han inte ovillig att förmedla de erfarenheter han gjort utanför arbetet. Ungdomsåren handlade till stor del om fotboll och när han berättar om tiden som fotbollsspelare vill han gärna markera sin kroppsliga förmåga, sin fysiska kompetens, t.ex. genom att framhäva hur långt han måste springa för att överhuvudtaget komma till fotbollsträningen och hur hårt man tränade på den tiden. Men Henrys kropp orkade inte riktigt med all fysisk träning, och när han insjuknade i polio vid tjugo års ålder var fotbollskarriären över. Sjukdomen innebar förlamning i underlivet och höger ben. När Henry berättar om sjukdomstiden poängterar han att det var genom mycket hård träning som sjukdomen kunde övervinnas och självförtroendet återupprättas. Redan inom ett år efter sjukdomens tillslag lyckades Henry, tack vare intensiv fysisk aktivitet, gå med kryckor. Henry har även senare i livet drabbats av sjukdom och femtiosju år gammal förlorade han det mesta av synen. Dessutom plågas han av en besvärlig infektionssjukdom och ledgångsreumatism. Kanske är det sjukdomarna som gör att Henrys öppenhet stundtals övergår i tyst inåtvändhet och eftertänksamhet.

Henry är en av de äldre ungarlar jag intervjuat i en pågående undersökning vars övergripande syfte är att studera relationen mellan maskulinitet och modernitet. Att utreda hur "gampojkar"², som levt sina liv i heterosexualitetens periferi — i utkan-ten av det kärnfamiljsideal som präglar deras livsmiljöer — format och formar en masku-lin identitet utgör alltså en delstudie i ett större arbete. I den här artikeln vill jag utifrån gampojkarnas livshistorieberättel-ser närmare granska förhållandet mellan maskulin identitet och kropp.

Henrys berättelse förmedlar på ett tydligt sätt avgörande händelser eller övergångar mellan olika faser i livet (jfr Danielsen 1992:25). Han har på olika sätt prövats av livet och förutom känslomässigt påfrestande upplevelser, t.ex. deklassering i yrkeslivet och flickvännens otrohet, har han drabbats av fysiska provningar i form av svåra sjuk-domar. Vad har dessa erfarenheter inneburit för Henrys manliga självuppfattning? I intervjusituationen framstår Henry som motsägelsefull. Samtidigt som han uppvisar egenskaper som i olika studier förknippats med maskulinitet, självständighet, stolthet, kontroll och oberoende, förmedlar han även det man gärna kopplar samman med feminitet, bl.a. en ödmjuk inställning till andra människor och öppenhet vad gäller behovet av mänsklig närhet. Utgår man från en utpräglat dualistisk könsmodell tycks Henry obehindrat korsa könsgränserna i sitt sätt att resonera. Henrys toleranta och från dominant maskulinitet avvikande inställ-ning till "det annorlunda" framgår i hans uppfattning om homosexualitet.

Det har jag ingenting emot, det får man vara hur man vill. Jag menar det, jag menar det är precis som man är skapt, det är ju bara så. Jag menar, man är väl ingen sämre människa bara för att man är homo-sexuell, det tycker jag inte utan... Och så är det just det, man kan inte sätta sig in i hur det är. [...] Hur dom känner och sånt där.

Kroppen — ett maskulinitetens ankare

Kroppen och det kroppsliga utgör en viktig del av "det manliga". I Christina Florins och Ulla Johanssons studie (1993) av det svenska läroverket mellan år 1850 och 1914 framgår det att kroppen var betydelsefull för for-mandet av en manlig identitet. Läroverks-minnen förtäljer att pojkar ingående stude-rade lärarnas kroppar och att öknamn ofta syftade på bristande fysisk konstitution (1993:148—149). Undersökningar av krop-pens betydelse i sentida och på modernitet inriktade perspektiv visar att dagens män, internationellt sett, besitter en självreflexiv kroppsuppfattning. Kroppen ses allt mer som plastisk, som ett fenomen öppet för val och möjligheter, vilket innebär att ansvaret för kroppens utseende läggs på den enskilda individen (Featherstone 1994, Melucci 1992, Giddens 1991). Att män är medvetna om sin kropp, dess utseende och brister, har Marc E. Mishkind m.fl. visat i en artikel i antologin *Changing Men* (1987). Författarna menar att män bär på två mentala bilder, föreställningen om den egna kroppen och en idealbild, och dessa stämmer sällan över-ens. Män föredrar en atletisk människotyp — en muskulös och välproportionerad kropp — men de är samtidigt missnöjda med hur de själva ser ut, främst vad gäller bröst- och midjemått samt vikt. Den väl-proportionerade kroppstypen tillskrivs en mängd positiva och klassöverskridande kän-netecken och egenskaper. Att den musku-lösa mannen representerar ett ideal är av-hängigt av kulturellt förankrade synsätt på maskulinitet och övergripande manlig könsroll (Mishkind m.fl. 1987:41).

Vid en första blick på intervjuerna med äldre gampojkar tycks det som om krop-pen inte utgör något medvetet modelle-ringsobjekt, den framstår mer som ett verk-tyg eller ett redskap som används i verksam-heter av olika slag (jfr Klein 1993:18). Ung-

karlarna framstår som aktionsinriktade och i det sammanhanget blir det fysiska ett "ting" med vars hjälp saker och ting kan ordnas. Kroppens värde är framför allt beroende av dess kompetens, dess förmåga att lösa arbetsuppgifter, att fungera i arbetslivet, att hantera praktiska problem och situationer. I vilken mån kroppen representerar en positiv manlig symbol bestäms alltså av dess användbarhet, inte dess yttre attribut. Att fysisk duglighet har stor betydelse för den manliga självkänslan avspeglas i Henry Lundbergs berättelse.

Som framgick tidigare drabbades Henry i sin ungdom av polio, en sjukdom som förlamade delar av kroppen. För Henry blev sjukdomen en mycket traumatisk upplevelse och i berättandet uppehåller han sig vid dess inverkan på och deformationen av det fysiska. Kroppen fungerade inte som den gjort tidigare, det var slut med idrottandet och självkänslan hamnade i botten. Men det är ändå kroppen som blir Henrys räddning. Genom hård fysisk träning i ett års tid, under ledning av en landslagstränare i brottning, lyckas Henry, enligt honom själv, komma tillbaka till livet. En rekonstruktion av det kroppsliga innebär ett återuppväckande av Henry som den människa han egentligen är. Restaureringen av kroppen är med andra ord det som gör Henry, både fysiskt och mentalt, till en hel, duglig och kompetent människa (man) igen.

Ett slags "ungdomsmanlighet" kan sägas präglade gammpojkarnas livsberättelser. Det tycks som om att flera av dem är mycket lyhörda inför den maskulinitet som odlades i ungdomen, med kroppen som det främsta manliga och identitetsgrundande attributet. Att ungarlarna finner stöd i en kroppsligt dominerad ungdomsmaskulinitet är speciellt tydligt då de minns och berättar om känslomässigt engagerande situationer och om problempräglade händelser som har haft stor betydelse för livet som helhet. När

Harald Antonsson, en sextionioårig ungarl, förmedlar minnesintryck från den tid han blev mobbad i skolan, tar han gärna till en ungdomlig och manlig reaktionsmall. Haralds frustration över mobbningen är uppenbar och han berättar med känslomässigt engagemang om hur han i dag handgripligen skulle vilja bemöta sina antagonister: "Förstår du hade det varit nu, ta mig satan, man hade slagit ihjäl dem", säger han upprört. Förutom att Harald i denna tänkta situation presenterar hämnden i kroppsliga termer, är det också kroppen han riktar in sig på när han berättar om vad livet gjort med de män som mobbade honom under skoltiden. Harald verkar tro på något slags högre rättvisa och är övertygad om att det är denna rättvisa som realiserats när hans mobbare på äldre dagar drabbats av fysisk sjukdom. Intressant här är att Harald låter straffet sätta sig i kroppen. Han tycks uppfatta skador på kroppen som någonting mycket deklasserande och som en synnerligen verkningsfull straffmetod.

Den fysiska lekamen i vid bemärkelse utgör alltså ett betydelsefullt inslag i ungarlarnas berättelser och framför allt är det den verksamma och dugliga kroppen som premieras. Kroppen utgör både bildligt och bokstavligt ett trögrörligt manligt fundament, ett maskulint ankare som grundlägger en stabil identitet, men som därigenom också bromsar upp vidare mentala utflykter. Tilltron till kroppen utgör naturligtvis ingenting unikt för ungarlar (jfr Klein 1993:4), men samtidigt är det uppenbart att en långvarig vistelse i heterosexualitetens utkanter i hög grad underbygger denna tilltro till det fysiska. Att befinna sig i en perifer situation innebär att en viss typ av maskulinitet betonas, en maskulinitet som med glädje betraktar en funktionsduglig kropp i full verksamhet. Men om en stabil maskulin identitet i stor utsträckning bygger på att det fysiska är intakt, vad händer då med individens själv-

uppfattning i samband med större kroppsliga förändringar?

R. W. Connell (1995), som har diskuterat förhållandet mellan kropp och maskulin identitet, menar att kroppsliga upplevelser och erfarenheter (kropps-reflexiva praktiker) kan ha stor betydelse på både ett individuellt och ett socialt plan. Detta beror på att fysiska erfarenheter innefattar en potential att utmana etablerade subjektiva tankesätt samt i förlängningen påverka sociala och kulturella konventioner. Genom individuella exempel visar Connell i boken *Masculinities* hur sexuella erfarenheter verkat transformerande på personers föreställningsvärld, bl.a. i den meningen att de neutraliserat homofobiska uppfattningar. Att dessa personliga upplevelser sedan kan få effekter utanför den enskilde individen är inte otänkbart (Connell 1995:62). Men det finns inte bara ett slags progressivitet i positiva kroppsliga upplevelser, utan även i erfarenheter som har sin grund i kroppens nedbrytande, i sjukdom och åldrande (Jackson 1990).

Två av ungarlarna, Arvid Högberg och Henry, är exempel på män som uppenbart modifierat sin syn på sig själva och omvärlden i samband med kroppsliga förändringar. Ett liv i heterosexualitetens ytterområden har gjort dem mycket lyhörda inför vad kroppens nedbrytande betyder vid utformandet av en manlig självbild. Det är möjligt, med hjälp av Anthony Giddens, att likna dessa mäns erfarenheter vid ett slags "avgörande händelser", vilka tvingar fram omprovningar av livsrutiner och tidigare förgivettaganden. Arvid är en person som fram till det att han drabbades av sjukdom oproblematiskt fungerade inom ramen för en hegemonisk maskulinitet. Men efter sjukdomens angrepp på kroppen har Arvid successivt dekonstruerat egenskaper som en dominerande maskulinitet kräver av män.

Avgörande händelser

Anthony Giddens menar att riskfaktorer utgör en mycket integrerad del av moderna samhällen. Även i de mest välbekanta omgivningar är risken att skada sig kroppsligen allestädes närvarande. För att människan skall kunna hantera den osäkerhet som riskaspekter skapar bygger hon på ett psykologiskt plan upp en skyddande kokong, ett defensivt försvar som filtrerar bort faror och obehagligheter i den externa verkligheten (Giddens 1991:126ff och 244). Men trots detta barrikaderande hölje av ontologisk säkerhet finns tillfällen då individen överrumplas av erfarenheter som tränger igenom den mentala försvarsmuren och kräver engagemang och något slags ställningstagande. Giddens kallar dessa händelser för "fateful moments". Avgörande händelser tvingar individen att reflektera över sig själv och sin egen existens. De utgör alltså tillfällen då individen måste ta ställning till nya möjligheter och begränsningar i livet (Giddens 1991:202—203). Applicerar man Giddens resonemang på mitt material, kan sägas att avgörande livshändelser har betydelse för reproduktion av etablerad maskulinitet. Detta framgår i ungarlarnas livshistorier.

Tre av gammpojkarna har under äldre dagar drabbats av svårare sjukdomar och som en följd av detta tycks de i högre grad reflektera över sina förhållningssätt gentemot "det annorlunda". Ett oväntat beroende av andras omsorg och omvårdnad tvingade fram en omförhandling, ett försök att reformera personliga egenskaper förankrade i maskuliniteten. Att tala om individuell genuspolitik är att dra resonemanget ett steg för långt, men vad som dock står klart är att livskrisen kom att reducera den hegemoniska maskulinitetens inflytande över männen. Speciellt hos Arvid och Henry kan man se ett brott med förhärskande maskulinitet. De har till viss del dekonstruerat denna maskulinitets-

Litografi ur Paul Gavarni ur serien ”Paris le matin”, nr 10, 1830-talet.

form och därigenom öppnat för alternativa tolkningar av företeelser och fenomen i omvärlden. Rent konkret synliggörs detta i berättelserna genom en uttalad tolerans för grupper som vanligtvis presenteras som avvikande, t.ex. homosexuella män. Man kan säga att dessa ungarlar formulerat en solidaritet med människor som enligt dominerande maskulinitet tillhör dem som bör utdefinieras. Den hegemoniska maskuliniteten är alltså ingen heltäckande diskurs, utan en diskurs med "glipor" som i vissa ögonblick släpper igenom alternativa förhållningssätt.

När dessa normalt dolda livsstrategier, av olika anledningar, tvingas till synlighet är det möjligt för individen att omvärdera tidigare axiom. Detta skeende, som resulterar i ett mer eller mindre uttalat självreflexivt förhållningssätt, återfinns alltså bl.a. i Arvids och Henrys livshistorier. Henry och Arvid har inte, på grund av kroppsliga svårigheter, lyckats fullfölja det maskulina utvecklingschema som dominerade deras ungdomstid. Den bild av duglig manlig funktion som de övertog från sin uppväxtmiljö, och som berättar om hårt och hårdande arbete i skogen, på åkern eller i industrin, blev för dem omöjlig att leva upp till. Därför kan man i deras självpresentationer hitta avvikelser från en könsberoende habitus. Vad som bör framhållas är att viktiga händelser inte innebär att personer befrias från könskategoriseringars krav, utan vad erfarenheter från avgörande händelser kan leda till är att det sker en förändring av individens "inställning" till sin subjektiva könsidentitet.

Poängen med resonemanget är att det i avgörande händelser finns en potential till förändring, en öppning mot nya synsätt på tillvaron. Förändringsmöjligheten behöver dock inte innebära medvetna ställningstaganden, utan omvandling kan ske på ett omedvetet plan. En individ behöver inte själv uppmärksamma att han modifierat sitt

förhållningssätt gentemot omgivningen. Dessa avgörande händelser leder alltså inte med absolut nödvändighet till förändring. Det som kan slås fast är att det i betydelsefulla livssituationer finns utrymme för och möjlighet till omvandling. En parallell till dessa tankegångar hittas hos Daniel J. Levinson m.fl. (1979) som, med helt andra teoretiska utgångspunkter och syften, menar att nya livsfaser inrymmer en uttalad förändringspotential (1979:217).

Dualistisk maskulinitet

Daniel Miller ser i sin studie av modernitet på Trinidad (1994) dualism som en viktig organisationsprincip. Han skildrar principen med hjälp av begreppen "transience" och "transcendence". Ett sätt att förklara innebörden i dessa begrepp är att säga att de representerar olika typer av tidsmedvetenhet (Miller 1994:132). Transcendence i Millers tolkning utgör en tidsmässig grundsats som står för bl.a. planering, tradition, arv, rötter, långsiktighet och det centripetala, medan transience (förgänglighet, flyktighet) representerar frihet från tradition, kortsiktighet, spontanitet, individualitet, förändring, det centrifugala, etc. Dessa två grundläggande tidstendenser influerar skilda sociala och kulturella företeelser på Trinidad (Miller 1994:132).

Använder man tanken på dubbla tidsprinciper i en diskussion om maskulinitet och ungarlsskap, finns möjlighet att formulera ett teoretiskt verktyg med vars hjälp det maskulina kan preciseras. I det följande vill jag visa hur dualism är en viktig del i ungarlarnas konstruktion av maskulin identitet,³ en identitet som till stor del har kroppen och görandet som fundament.

I ett maskulinitetsperspektiv blir transcendence ett redskap för att kvarhålla det traditionellt manliga — för att bibehålla en

sedan tidigare etablerad manlighet. En viktig mekanism för denna kontinuitet är den verksamma och arbetande kroppen. Med andra ord: mekanismer för maskulin kontinuitet är kroppen och dess rutinmässiga göranden. Det oreflekterat upprepbara i kroppsliga verksamheter vidmakthåller en sedan länge etablerad maskulinitet. För gammpojkarna är det i hög grad återkommande arbetsuppgifter och repeterbara vardagssysslor som både bär upp och är ett resultat av en traditionell och på det fysiska baserad maskulinitet. I deras narrationer ligger tyngdpunkten på maskulin transcendence, denna kontinuitetsprincip, när de t.ex. berättar om sin ungdomstid. Berättelserna förmedlar bilder av en kropp präglad av ungdomlighet, styrka och kraft. Kroppen framstår som någonting evigt och orubbligt när ungkarlarna minns hur de kunde springa hur långt som helst och hur de kunde arbeta i timmar utan rast. Dessa erfarenheter kontrasterar de gärna mot nutidens dekadens och brist på arbetsmoral. I själva berättandet blir kontinuitetsprincipen till ett slags ideologi eller retorik, en idealbild av hur det var förr, när orken och styrkan saknade slut. Men kontinuitetsprincipen slår även igenom när de förmedlar erfarenheter från hotfulla situationer och från händelser som krävt aktualiserandet av en i kroppen förankrad traditionell manlighet. Knut Forsman säger t.ex. att när han blev tilltalad av en homosexuell man bad han, med stöd av fysisk hotfullhet, personen i fråga "fara ända in i helvetet".

När Harald vittnar om vad han skulle vilja göra med sina mobbare är det, som framgått tidigare, hämnd genom våld som gäller, ett reaktionsmönster uppbyggt på kontinuitetsprincipen. Vad det sistnämnda pekar på är att transcendence även utgör en tendens som underbygger maskulinitet som övergripande kategori. Kontinuitetsprincipen kan med andra ord sägas utgöra en betydelse-

full anordning i dominerande maskulinitet. Den är en princip som i ungkarlarnas identitetskonstruktion frammanar önskemål om styrka, mod, ungdomlighet, kontroll och oberoende — egenskaper sammanvävda med en väletablerad manlighet. Detta betyder inte att ungkarlarna själva förkroppsligar alla de ideal en hegemonisk maskulinitet innefattar. Men indirekt bär vissa av dem upp dessa ideal, bl.a. genom ett öppet förakt för invandrare och homosexuella, och ger därmed uttryck för en understödjande maskulinitet⁴ i vilken man kan hitta samma grundprincip (transcendence) som i den dominerande manskulturen.

Sammanfattas resonemanget så här långt kan sägas att transcendence är den tidsprincip som utgör någonting grundläggande i ungkarlarnas identitetskonstruktion. Denna princip, som står för det kontinuerliga, kommer till uttryck på olika sätt i gammpojkarnas livsform. Den är närvarande i deras kroppsanvändning (där den är extra tydlig), i deras berättande och i deras maskulinitet som helhet. Transcendence som princip står dock även att finna i andra sammanhang, t.ex. vad gäller arbete och yrkesutövning. Bland ungkarlarna är kontinuitet med det förflutna viktigt i arbetslivet, vilket innebär att man utövar de yrken som män "alltid" har gjort. Men vad som är viktigt att poängtera är att dessa tankegångar inte hävdar en syn på maskulinitet som någonting statiskt och historiskt oföränderligt, utan att de åsyftar att man i maskulin identitetskonstruktion kan finna drag och tendenser som har en traditionell och utpräglad vanemässig karaktär. Det kontinuerliga är med andra ord en viktig del i identitetsskapande processer.

Vid en jämförelse av transcendence med den andra principen, transience, står den senare för någonting föränderligt, instabilt och spontant. I stor utsträckning representerar transience en utmaning eller ett överskri-

dande av kontinuitetstanken. Föränderlighetsprincipen utgör grunden för kulturell transformation och med en viss ideologisk slagsida kan sägas att transience innebär progressivitet och framåtskridande. I en maskulinitetsdiskussion utgör transience den princip som omvandlar och transformerar det manliga, som utmanar det etablerade. En viktig mekanism för den här principen är kroppen. Kroppen kan alltså på samma gång som den utgör basen för stabil manlig identitet också ligga till grund för förändring av mäns självuppfattning. Avbrott i det rutinmässigt repeterbara i kroppens verksamheter aktiverar transienceprincipen och möjliggör alternativa manliga ställningstaganden.

I intervjuerna tar föränderlighetsprincipen överhanden när ungarlarna berättar om viktiga händelser i livet, om ålderdom, svaghet, beroende, nedbrytning, ensamhet, sjukdom etc. Henry har drabbats hårt av sjukdom och hans sjukdomserfarenheter utgör grunden för omprövning av manliga förgivettaganden. Henrys upplevelser har öppnat för alternativa manliga förhållningssätt, baserade på öppenhet, förståelse och tolerans. När Arvid berättar om kraftkarlar och deras betydande kroppsliga förmågor — ett återkommande tema i gammpojkarnas berättelser — domineras framställningen av transcendence, av ingredienser i hegemonisk maskulinitet. Berättelsen handlar om styrka, kontroll och oberoende, dvs. om egenskaper som vanligtvis tillskrivs en traditionell manlighet. Men samtidigt som Arvid uttrycker sin uppskattning av kroppslig styrka och kontroll, presenterar han också funderingar kring en existentiell fråga som handlar om kroppens bräcklighet och den fysiska kompetensens oförmåga att rädda människan från ett slutgiltigt avsomnande. Det sistnämnda framträder när han eftertänksamt berättar om en av kraftkarlarnas död:

... han dog i sommarstugan för många år sedan. Ja du förstår kraftkarlar, och helt plötsligt bara... borta. Det är, Gustaf, han hette Gustaf han som dog. [...] Den här brandkillen i Byhus, han sa ju att den Gustaf här, att det är någonting otroligt. Han var så kraftig att de fick sy ut ärmarna åt han. Det är så där. [...] Men det hjälper inte, han var ju inte så gammal. Han hade ju inte hunnit till pension när han dog. [...] Och aldrig känt någonting i förväg heller, utan bara, då, dom hade stuga i Krokby. Och då dom kom fram, vet du då, han körde ju bilen. Då dom kom fram, då han stannade utav, vet du, då föll han ihop över ratten. [Dom] har berättat det för mig, ett par grannar som jag kände.

Arvids uppmärksammande och betoning av det oundvikliga utgör i denna "manliga" berättelse ett uppenbart aktiverande av transience, vilket samtidigt innebär en indirekt dekonstruktion av dominerande maskulinitet. Med viss risk för att dessa maskulinitetsprinciper färgas ideologiskt, kan resonemanget ytterligare förtydligas om transience och transcendence får stå för progressivt respektive traditionellt. Ungarlarna ger för det första uttryck för en traditionell kraftmaskulinitet uppbyggd på en väl fungerande och obestridlig kropp. Under intervjuerna är det framför allt när gammpojkarna berättar om ungdomstiden och yrkeslivet som det utpräglade manliga framträder. I ungdomen var fysisk belastning ett nöje och kroppen tycktes äga obegränsade resurser. Det var då männen med glädje antog fysiska utmaningar och med stor iver sökte kroppsliga prövningar. För det andra framkommer hos några av gammpojkarna förhållningssätt som har sitt ursprung i en åldrande och mer bristfällig kropp.

Det handlar om en maskulinitet som är mindre tvärsäker i sina uttalanden, som är mer tolerant och mindre dogmatisk. Men det vore fel att påstå att denna dualism enbart är ett resultat av en åldrande kropp. Det finns med andra ord inget kausalsamband mellan ålderdom och en dualistisk maskulinitet. Dualism som livshistoriskt fe-

nomen är i stor utsträckning ett resultat av betydelsefulla moment i individers livsbana. Om man finner avgörande händelser i en människas personhistoria och om dessa händelser involverar kroppen och dess duglighet, är det inte omöjligt att personen i fråga ger uttryck för en flexibel och förhandlingsbar maskulinitet.⁵

Konklusion

Avslutningsvis vill jag kommentera ungarlsskapet i relation till de två maskulina principerna. Vilken princip som stiger upp till ytan i samband med viktiga livsmoment är avhängigt ungarlsskapet och handlar om den subjektiva identitetens relation till hegemonisk maskulinitet och tvingande heterosexualitet. De ungarlar som i mycket hög grad strävat efter att förverkliga ett kärnfamiljsideal är också de som är mest lyhörda inför kulturella krav från förhärskande maskulinitet och tvingande heterosexualitet.

Med andra ord: om den subjektiva identiteten i första hand bygger på kontinuitetsprincipen, på reproduktion av en traditionell och väletablerad maskulinitet, är sannolikheten stor att individen vägrar acceptera erfarenheter som inte ryms inom dominerande maskulinitetsmodeller. Kontinuitetsprincipens inflytande gör att individen endast med svårighet kan gå utanför etablerade kategoriseringar och positionera sig själv i en alternativ diskurs.⁶

Haralds erfarenheter från skoltiden — på grund av mobbning hamnade han i en utsatt och kränkande situation — är ett exempel på detta. Trots Haralds kunskap om en marginalposition präglad av förnedring, finns inte hos honom utrymme för solidaritetstänkande med andra människor i liknande situationer. Även om han tycker synd om barn som far illa i skolor, lyckas han inte

utvidga denna empati till andra utsatta människor, speciellt inte om de är män, homosexuella och/eller invandrare. I stället blir skoltiden ett argument för att framhäva en utpräglat fysisk och våldsbenägen maskulin handlingsmall. Än i dag vill han bemöta klasskamraternas övergrepp med knuten näve. Utifrån detta kan sägas att han, på samma sätt som Knut, via kontinuitetsprincipen formulerar en identitet konstituerad av kulturella element som tillhör dominerande former av heterosexuell subjektivitet. Elementen, karaktäriserade av samhörighet med det förflutna, består av motsägelsefulla former av tvingande heterosexualitet, misogyni, homofobi och invandrarfientlighet.⁷

Ungarlsskapet innebär alltså, i bl.a. socialt och heterosexuellt hänseende, en perifer situation, vilken tvingar fram en exceptionell känslighet för hur maskulinitet "bör" artikuleras. Detta framgår av Haralds och i än högre grad av Knuts självpresentation, eftersom det för den senare är omöjligt att ens i tanken förknippa manlig identitet med homosexualitet. Knut tycks kompensera en marginalposition genom att söka stöd och näring i en traditionell (men frånsprungen?) maskulinitet. Vad resonemanget i sin helhet skildrar är att ungarlsskap, genom dess perifera karaktär, kan bidra till reproduktion och även förstärkning av en traditionell manlig subjektivitet och därigenom också bära upp föreställningar tillhörande en tvingande heterosexualitet.

Noter

¹ Samtliga personnamn i artikeln är fingerade.

² Begreppet "gammpojk" syftar i Norrland på en upp till åren kommen man som varken gift sig eller bildat familj. Motsvarande beteckning för kvinnor är "gammstinta".

³ En alternativ strategi, när det gäller att skildra maskulin identitet som ett resultat av två motsatta strävanden, hade varit att utgå från begreppen regres-

sion (återgång) och progression (framåtskridande). Men trots att regression och progression, i en ständig dialektik, utgör viktiga aspekter av individers identitetskonstruktion livet igenom, bär dessa begrepp på konnotationer som för tankarna till psykologiska processer och ungdom (jfr Fornäs 1991:74 ff). Därför har jag, eftersom intresset främst är riktat mot maskulinitet som kulturellt fenomen, valt att utgå från Millers dualism.

⁴ R. W. Connell använder begreppet "complicit masculinity" för att visa hur män som inte förkroppsligar dominerande maskulinitet, ändå kan medverka i det hegemoniska projektet och utnyttja dess fördelar utan att synas i patriarkatets frontlinje (1995: 79).

⁵ En parallell till denna diskussion återfinns i Britta Lundgrens undersökning (1990) av postverket som genusystem. Här framgår att alternativa manliga yrkeskulturer — de avviker från postverkets formella manliga prestigestruktur och inrymmer egenskaper som vanligtvis tillskrivs accepterad kvinnlighet — kan skapas i historiskt rörliga situationer (Lundgren 1990:226 ff).

⁶ Vad gäller t.ex. sexualitet finns kategoriserande diskurser som befinner sig bredvid tvingande heterosexualitet — även om AIDS-epidemin, via moraliska och vetenskapliga diskurser, underblåst nödvändigheten med heterosexualitet (jfr Brittan 1989) — t.ex. homo- och bisexualitet, men för att definiera sig som icke heterosexuell krävs erfarenheter bortom den heterosexuella regimen.

⁷ I ett tentativt resonemang kan kontinuitetsprincipen uppfattas som ett hinder för individens möjlighet att acceptera effekterna av "fateful moments". En perifer livssituation, tyngd av bl.a. en tvingande heterosexualitet, leder till svårigheter att "släppa taget". Att i samband med existentiella livsmoment öppna sinnet för det annorlunda är ett riskfyllt projekt, eftersom individen kan förlora självkontrollen och därigenom agera utanför etablerad manlighet. Kontinuitetsprincipen fungerar här som ett skydd genom att den tvingar individen att fortsätta i gamla fotspår och döljer på så sätt både krisen och möjliga följder av densamma. En djupt rotad manlighet ser spårändringar i samband med kriser som ett misslyckande och stöder därför redan etablerade maskulina rutiner.

Litteratur

- Brittan, Arthur, 1989. *Masculinity and Power*. Oxford: Basil Blackwell.
- Connell, R. W., 1995. *Masculinities*. Cambridge: Polity Press.
- Danielsen, Kirsten, 1992. *Slike gutter. Eldre menn forteller om sitt liv*. Oslo: Pax.
- Featherstone, Mike, 1994. *Kultur, kropp och konsumtion*. Stockholm/Stehag: Symposion.
- Florin, Christina & Johansson, Ulla 1993. "Där de härliga lagrarna gro...": Kultur, klass och kön i det svenska läroverket 1850—1914. Stockholm: Tidens förlag.
- Fornäs, Johan, 1991. "Narcissus och det Andra: Könsoordningens särskiljanden och sammanfogningar." I: Fornäs, Johan, m.fl. (red.): *Kön och identitet i förändring*. Stockholm/Stehag: Symposion.
- Giddens, Anthony, 1991. *Modernity and Self-Identity. Self and Society in the Late Modern Age*. Cambridge: Polity Press.
- Jackson, David, 1990. *Unmasking Masculinity. A Critical Autobiography*. London: Unwin Hyman.
- Klein, Alan M., 1993. *Little Big Men. Bodybuilding Subculture and Gender Construction*. Albany: State University of New York Press.
- Levinson, Daniel J., m.fl., 1979. *Mannens åldrar*. Malmö: Liber läromedel.
- Lundgren, Britta, 1990. *Allmänhetens tjänare. Kvinnlighet och yrkeskultur i det svenska postverket*. Stockholm: Carlsson Bokförlag.
- Melucci, Alberto, 1992. *Nomader i nuet*. Göteborg: Daidalos.
- Miller, Daniel, 1994. *Modernity: An Ethnographic Approach. Dualism and Mass Consumption in Trinidad*. USA & England: Berg Publishers.
- Mishkind, Marc E., et al., 1987. "The Embodiment of Masculinity." I: Kimmel, Michael S. (ed.): *Changing Men. New Directions in Research on Men and Masculinity*. Newbury Park, California: Sage Publications.

Summary

Old Bachelors — Body and Masculinity in the Margins of Heterosexuality

In this article the relation between body and the masculine identities expressed among older bachelors in Norrland is discussed. As the cultural landscape surrounding the bachelors is characterized by the ideal of the nuclear family as well as a compulsory heterosexuality, these men find themselves on the margins of heterosexuality. This position on the outskirts has brought a heightened sensitivity to how masculinity "should" be articulated, and to a great extent the old

bachelors have secured their understanding of their male selves in the body's capacity for work. A body in working order functions as a kind of anchor for masculinity, a foundation which makes possible a stable identity. However, this faith in the body also involves certain risks. In the event of decisive occurrences in life, "fateful moments", in which the body

is deformed in one way or another, the bachelors are forced to reassess their understanding of themselves, their life routines, and their relations to the surrounding world. The body can, in other words, function as both the preservative and the transformative in masculine identity.

Övers. Suzanne Mason